

HELMECZI ANDRÁS

Az európai vállalkozási jog és az egyes piaci résztvevők jogilag releváns érdekei közötti kapcsolatról

1. Bevezetés

Általánosságban azt mondhatjuk, hogy a jog – néhány kivételtől eltekintve – mindig valamilyen gazdasági érdeket szolgál, amivel aztán többé-kevésbé szoros kölcsönhatásban marad mindaddig, amíg ez az érdek fennáll. Fontosnak tartjuk ezért annak áttekintését, hogy az európai vállalkozási piac fontosabb szereplőinek milyen érdekük fűződik (ha fűződik) az egységes európai vállalkozási-, azon belül is a társasági jogi szabályozáshoz, illetve ez milyen jogalkotási produktumokban testesült vagy testesülhet meg. Mivel dolgozatunk témája nem gazdasági elemzés, így itt csak a jogilag értelmezhető vonatkozásokat ismertetjük, nem feledkezve meg arról, hogy a jogi érdekek mögött nyilván gazdasági érdekek húzódnak meg.

Az egyes érdekállásokhoz tartozó személyi kör meghatározásával kapcsolatban azonban le kívánjuk szögezni, hogy mivel a gazdasági érdekeket tekintjük elsődlegesnek – de azok ismertetése meghaladná ennek a dolgozatnak a kereteit, és ezt a tanulmányt pusztán az egységes európai társasági jogi jogalkotás mozgatóinak jobb megértéséhez tartjuk szükségesnek – nem jogi dogmatikai és elhatárolási kérdések tudományos igényű fejtegetését tűztük ki célul magunk elé. Éppen emiatt önkényesnek tűnhet az egyes érdekekhez kapcsolt személyi körök meghatározása, és adott esetben nem biztos, hogy ez összhangban van a hatályos jogi szabályozásokkal és a tudományos állásponttal, valamint az általánosan elfogadott terminológiával sem.¹ Ugyanakkor ez nem zárja ki azt, hogy az egyes csoportokba általunk besorolt piaci szereplőket ne lehetne több érdekcsoportba is besorolni (ld. például az alapítók esetén).

Továbbá előre bocsátjuk, hogy a kisebbségben lévő befektetők érdekvédelmét szolgáló egyéb szabályok bemutatásától is eltekintünk, mivel mint befektetőknek a profithoz és a befektetési kockázathoz kapcsolódó

---

¹ Mint ahogy a gazdaság sincs mindig összhangban az őt szabályozó joggal...

érdekük azonos a többségi befektetők érdekeivel, egyébként pedig a kisebbségvédelem önmagában is egy külön dolgot témáját képezhetné.

Meg kívánjuk jegyezni, hogy mivel jelenleg a gyakorlatban a részvénytársaság az egyedül alkalmas forma a közvetlen közösségi jogi szabályozásra, így a társasági jogi jogalkotás is – az európai kft. létrehozására irányuló, egyelőre igencsak gyerekcipőben járó próbálkozástól, mint kivételtől eltekintve – erre koncentrálna.

2. Befektetői érdekek

Egy részvénytársaság megalapításához – tekintettel a 2. társasági jogi irányelvben² megszabott minimális tőkére – szükség van bizonyos személyekre, akik a társaság alapításának ötletéhez vagyoni formában támogatást nyújtanak, magyarul: befektetőkre. Jelen fejezetben nem teszünk különbséget a befektetésekkel üzletszerűen foglalkozó vállalkozások és a megtakarított pénzüket fialtatni akaró kisbefektetők között, lévén hogy céljaik közösek: minél nagyobb haszon, a lehető legnagyobb biztonság (azaz minimális üzleti kockázat) mellett. A személyi kört tehát itt a társaságban vagyoni részesedéssel bíró személyekre (részvényesek) szűkítjük le.³

A befektetők a társasággal (rt.!) szembeni jogait alapvetően a rendes és rendkívüli közgyűléseken gyakorolhatják. Így a társaság alapszabályában és egyéb kötelező erejű szabályokban lefektetett módon, például az igazgatók, a felügyelő bizottság tagjainak illetve a könyvvizsgáló(k)nak a megválasztása útján voltaképpen a végső irányítást és ellenőrzést ők gyakorolják a társaság működésével kapcsolatban.

Mint már említettük, a társaságok befektetőit alapvetően a minél nagyobb haszon és a minél kisebb kockázat iránti igény jellemzi. Ezen érdekeket pedig a befektetők a társaság közgyűlésén tudják érvényre juttatni. Ahhoz, hogy a közgyűlés érdemben helyes intézkedéseket tudjon foganatosítani a profit maximalizálása és a kockázat minimalizálása érdekében, megfelelő adatokkal kell rendelkezniük a részvényeseknek a társaság valós gazdálkodását és aktuális vagyoni helyzetét illetően.⁴

A hatékony befektetői érdekérvényesítéshez tehát olyan adatokat kell a befektetők tudomására hozni, amelyekből valós képet tudnak alkotni a társaság gazdasági jellemzőiről. Tekintettel arra, hogy egyre inkább terjednek a külföldiek által létrehozott (elsődleges vagy másodlagos letelepedésű)

² 77/91/EGK irányelv, *Amtsblatt der Europäischen Gesellschaft* (ABI EG) L 26 (1977.01.31.), 1.

³ Vö. a hitelezőkkel, 3. fejezet.

⁴ Ez utóbbi egyébként a társaság meglévő és potenciális hitelezőinek is érdekében áll.

társaságok, mindezen adatokat olyan formában célszerű elkészíteni, amit az Európai Unió bármely társaságáról bármely meglévő vagy potenciális befektető azonosan tud értelmezni, illetve valódiságukat az azonos követelmények mellett elvégzett hitelesítés garantálja. Mindehhez az szükséges, hogy ezek az adatok azonos módszerrel kikalkulált, azonos viszonyítási alapokon nyugvó, azonos rendszerbe foglalt részadatokat tartalmazzanak, megteremtve ezzel az Európai Unióban működő társaságok közel objektív összehasonlításának lehetőségét is.

Mindezen célokat az alapvetően a számviteli mérlegről,⁵ könyvvizsgálati követelményekről,⁶ valamint az éves zárómérleg és konszolidált mérleg közzétételéről⁷ szóló irányelvek hivatottak megvalósítani. Azonban ezek közül – a mindinkább elterjedő összeolvadások miatt – a befektetők védelmének körét kiszélesíteni hivatott konzernjogi irányelv-javaslat⁸ okán manapság inkább csak a konszolidált mérleg áll az EU-politika középpontjában

A számvittel, könyvvizsgálattal és publicitással⁹ foglalkozó irányelvek hatásaként viszont az egyes érdekek (befektetők, hitelezők, közérdeklődés) meglehetősen kusza állapota állt elő. Jelenleg éppen a tőkepiac áll az érdeklődés középpontjában, és ezzel együtt a részvénytársaság, mint az Európa-szerte egyetlen tőzsdére alkalmas jogi forma. Rá – a tőzsdeorientált rt.-re – vonatkozik újabb négy tőkepiaci jogi irányelv: az 1982-es féléves jelentésről szóló irányelv,¹⁰ a tőzsdére bevezetett részvénytársaságok jelentős részesedésének megszerzésének vagy elidegenítésének bejelentéséről szóló (ún. transzparencia-) irányelv 1985-ből,¹¹ az 1989-ben született irányelv a bennfentes kereskedelem tilalmáról,¹² illetve az 1979-es irányelv a tőzsdei engedélyezéssel kapcsolatos *ad hoc* publicitásról.¹³ További tőzsdei jogi irányelvekkel együtt – mint például a tájékoztatóra vonatkozó közzétételi kötelezettségről szóló irányelv¹⁴ – ezek az irányelvek egy egészen különlegesen egységesített jogterület kiépüléséhez és fejlődéséhez vezettek, azaz magához a befektetők intézményesített védelméhez a nyitott és a szabályozott tőkepiacon egyaránt. Ezek az irányelvek ugyanakkor kérdéseket vetnek fel a vállalkozást és a rá vonatkozó jogot illetően, de korántsem annyit, mint a társaság szervezetét és működésének rendszerét illetően. Ezek az irányelvek elsődlegesen ugyan az

⁵ 78/660/EGK irányelv, *AB/EG L* 222 (1978.08.14.), 11.

⁶ 84/253/EGK irányelv, *AB/EG L* 126 (1984.05.14.), 20.

⁷ 83/349/EGK irányelv, *AB/EG L* 193 (1983.07.18.), 1.

⁸ 1985., KOM-BOK.III/1639/84.

⁹ 68/151/EGK irányelv, *AB/EG L* 65 (1968.03.14.), 8.

¹⁰ 82/121/EGK irányelv, *AB/EG L* 48 (1982.02.20.), 26.

¹¹ 85/611/EGK irányelv, *AB/EG L* 375 (1985.12.30.), 3.

¹² 89/592/EGK irányelv, *AB/EG L* 334 (1989.11.18.), 30.

¹³ 79/279/EGK irányelv, *AB/EG L* 66 (1979.03.16.), 21.

¹⁴ 80/390/EGK irányelv, *AB/EG L* 100 (1980.04.17.), 1.

egyes tőkebefektetők védelmét célozzák, ugyanakkor közvetve az egységes európai tőkepiac működőképességének fenntartását is segítik.

Az Európai Unió immáron nem csak az áruk és szolgáltatások egységes belső piaca. Az európai tőkepiac manapság a belső piac térben és időben leggyorsabban változó része. És bár – mint az előzőekben kifejtettük – az egyes tőkepiaci magatartások folyamatos egységesítésen mentek keresztül, mégis akadnak alapvető működési zavarokat előidéző, és ezáltal az egységesítés útján való továbblépést akadályozó jelenségek. Ennek leginkább szembetűnő példája a részvényekhez kapcsolódó tagsági jogok gyakorlásának az egyes tagállami jogokban meglévő szabályozása. Ennek érzékenyebb területei a következők:¹⁵

- a szavazati jog képviselőn keresztül történő gyakorlásának kérdése: a térben is egyre kiszélesedő piacon érdemes lenne elgondolkodni a részvényes által írásban is leadható szavazat kérdéséről, hiszen nem várható el mondjuk egy dán kisbefektetőtől, hogy személyesen vagy megbízottja útján jelen legyen annak a spanyol részvénytársaságnak a rendkívüli közgyűlésén, amelyben egy befektetési vállalkozáson keresztül részvényt vásárolt az előző évi termés megmaradt hasznából.

- személyes részvétel a közgyűléseken: sok nemzeti részvénytörvény csak egy-két héttel korábbi értesítési kötelezettséget ír elő a közgyűlés összehívását megelőzően, ráadásul megfelelően dokumentált forma (írásos meghívó a napirenddel stb.) betartása mellett. Így míg a dán befektető Koppenhágában megkapja a szabályos értesítést, a közgyűlése Madridban már rég lezajlott.

- az éves mérleg és a speciális tőzsdei adatokon kívüli információk megszerzéséhez való jogok: több nemzeti jogszabály biztosít a részvényesnek írásbeli kérdésfeltevési jogot, míg máshol (pl. Németországban) csak a közgyűlésen lehet kérdést feltenni. Ez mindenképpen zavaró lehet a különböző honosságú részvényesek jogainak gyakorlását tekintve.

- a közgyűlés vagy az igazgatóság határozataival szembeni jogorvoslati jogok: ésszerűnek tűnik ezek egységesítése is, tekintettel a „nemzetköziesedésre.” Így tényleg teljes körűen megvalósulhatna a honosságtól független részvételi jog-gyakorlás.

Mindezek ellenére Isten ments', hogy a befektető, mint piaci szereplő elkekeredjen, és az európai piacról kivonulva ismét tisztán nemzeti jelleget öltjön, vagy a működő vállalkozások helyett csak ingatlan-befektetési alapokba investáljon. Bízunk benne, hogy a jogszabályok versengése ezen a téren visszahúzódik, átadva helyét a közösség érekeit jobban szolgáló egységes jogalkotásnak.

¹⁵ M. LUTTER, *Das Europäische Unternehmensrecht im 21. Jahrhundert*, Zeitschrift für Unternehmens- und Gesellschaftsrecht (ZGR), 2000, 11.

3. Hitelezői érdekek

Talán a hitelezői érdekek azok, amelyek leginkább a közösségi társasági jogalkotás mozgatórugóinak tekinthetők, hiszen az egységes és hatékony tőkepiac csak hosszú távon is kiszámítható keretek között képes a befektetői tőkét minél nagyobb mértékben koncentrálni. És mivel – mint az alábbi okfejtésből is kitűnik – a hitelezők személyi köre álláspontunk szerint a legtágabb a piaci érdekkörök közül, nyilván megfelelő prioritást kell biztosítani a jogalkotás folyamatában az ezen a jogterületen érvényesítendő szabályoknak.

Első kérdésként nem árt tisztázni, hogy ki is minősül hitelezőnek. Álláspontunk szerint mindenki, aki egy vállalkozással olyan kapcsolatba került, ami alapján a vállalkozás részére bármilyen anyagi szolgáltatást teljesített, de a szolgáltatásáért (még) nem kapott vagyoni ellenszolgáltatást.¹⁶ Ez a megfogalmazás azt sugallhatja, hogy a társaság vagyonához alapító vagy később csatlakozó tagként hozzájáruló (természetes vagy jogi) személyeket is hitelezőnek tekintjük, ami annyiban sántít, hogy a vagyoni szolgáltatást teljesítő tag a szolgáltatásáért cserébe bizonyos – nem vagyoni jellegű – jogosítványokat (tagi-részvényesi jogosultságokat: szavazati jog a közgyűlésen, információkérési jog, osztalékhoz való jog stb.) szerez. És egyébként is, nem hitelt nyújt a társaságnak, hanem az általa átadott vagyont a társaság tulajdonába adja, ami miatt a saját tulajdonjoga az átadott vagyon felett megszűnik, így végső soron nincs is mit visszakövetelnie. Igen ám, csak hogy ebben az esetben mintegy csere történik (vagyont adok abból a célból, hogy a társaság működésének eredményeként vagyont kapjak „vissza”), ami főszabály szerint kölcsönös vagyonátadást felételez, így a szolgáltatással szemben kvázi kötelmi igény keletkezik a (majdani) ellenszolgáltatás követelésére.

Ebből a – kicsit polgári jogias – megközelítésből indultunk ki akkor, amikor arra az álláspontra helyezkedtünk, hogy mindenki, aki vagyoni szolgáltatást teljesít(ett) a társaság irányában (szállító, pénzüintézet, tag stb.), és a szolgáltatott vagyonért cserébe (még) nem kapott vagyoni ellenszolgáltatást (vételár, kamat, osztalék stb.), az értékviszonyok alapján hitelezőnek minősül. Tettük pedig mindezt azért, mert – a ritka kivételektől eltekintve – a társaság vagyonához hozzájáruló tag is a vagyoni ellenszolgáltatás (osztalék, személyes közreműködés díja, egyéb természetbeni juttatások stb.) reményében és fejében

---

¹⁶ Bár a szinallagma mint főszabály alapvetően a polgári jogi szerződéses viszonyokra vonatkozik, álláspontunk szerint a gazdasági tevékenység végzésére létrehozott társaság megalakításához szükséges szerződést (azaz alapszabályt, amit azonban a közgyűlésnek el kell fogadnia) is ide soroljuk, hiszen ritkán fordul elő, hogy valaki mindenféle haszonszerzési cél (azaz arányos ellenszolgáltatás) nélkül lép ilyen típusú szerződéses kapcsolatra másokkal.

teljesíti a szolgáltatását (azaz nem ajándékba adja a vagyoni szolgáltatását). Tehát mindaddig, amíg a társaság a működése során neki nem juttat legalább olyan mértékű anyagi javakat, mint az ő vagyoni betétjének az értéke, a társaság „tartozik” neki, más szóval a tag „hitelez” a társaságnak. Az is alátámaszthatja a tagoknak a fenti értelemben vett hitelezői besorolását, hogy a vállalkozás megszűnése esetén a megmaradt vagyonból való részesedés tekintetében is (pontosan azért, mert nem a saját vagyonukról, hanem a társaság mint önálló jogi személy vagyonáról van szó) tulajdonképpen hitelezőnek minősülhetnek a felosztás során.

Ezek a hitelezői érdekek kezdettől fogva az Európai Bizottságnak az európai vállalkozási jogra irányuló törekvései középpontjában álltak, nem véletlenül. Ha végiggondoljuk a társaságok létrehozásának, működésének és megszüntetésének folyamatát láthatjuk, hogy mindig azok a (természetes vagy jogi) személyek vannak a legkellemetlenebb és legkiszolgáltatottabb helyzetben, akik pénzt (vagy bármilyen más vagyont) szolgáltatottak a társaságnak, és amivel szemben csak a jog absztrakt kategóriájaként létező igénnyel rendelkeznek a juttatott vagyon ellentételezésére.¹⁷ Ha viszont a hitelezők kizárólag a jog berkein belül kereshetnek (és találhatnak) védelmet a ténylegesen nyújtott vagyoni szolgáltatásuk biztosítására, a kérdés az, hogy a jog milyen módon, milyen eszközök segítségével tudja betölteni ezen szerepét?

Az első ilyen eszköz a megelőzés. Ha felhívják a hitelező figyelmét arra, de legalábbis megadják a lehetőséget ahhoz, hogy a vagyona kihelyezésének kockázatát felmérje, máris azt mondhatjuk, hogy adott esetben egy befektetni kívánó hitelezőt megóvtunk a veszteségtől pusztán azáltal, hogy még a vagyon átadása előtt rántottuk le a leplet a kiszámíthatatlan piaci politikát folytató cégbe való investálás várhatóan hátrányos következményeiről. Azaz absztrakt eszközzel hártottuk el a nagyon is materiális gazdasági hátrányt. Ahhoz viszont, hogy a megelőzés mint hitelező-védelmi eszköz (vagy inkább módszer) értelmet nyerjen, információra van szükség. Ez két problémát vet fel. Egyrészt milyen információ szükséges ahhoz, hogy – legalábbis hozzáértő szemek – fel tudják mérni a várható kockázatot, másrészt pedig meg kell teremteni a lehetőséget az ilyen információk eléréséhez. Ennek érdekében született meg – a 2. fejezetben már említett, a társaság mérlegének és tőzsdei szereplésével kapcsolatos adatainak a közzétételét előíró irányelveken kívül – az 1.

¹⁷ Mivel nem feladatunk a hitelezői biztosítékoknak a polgári jogban meglévő formáit ismertetni, itt nem szólnunk a szerződéses kapcsolattal létesített biztosítékokról. Azt azonban megjegyezzük, hogy – kevvs kivételtől (pl. óvadék) eltekintve – ezek a biztosítékok is csak mint jogi kategóriák léteznek, és pusztán az ugyancsak jogi kategóriaként létező kötött kielégítési sorrendben elfoglalt pozícióhoz képest jelenthetnek kedvezőbb helyzetet, ami önmagában nem változtat az igény absztraktságán.

(publicitás) irányelv.¹⁸ Ez segíti hozzá a hitelezőket ahhoz, hogy például – a társaság szervezetének és működtetésének speciális kereteit meghatározó – okiratokból szerzett információk¹⁹ birtokában érvényes szerződést tudjanak kötni az adott társasággal, illetve megtudják adott esetben kivel szemben kell fellépniük igényük érvényesítése végett.

Fontos egzisztenciális érdeke az egységes európai vállalkozási (és tőke-) piacon megjelenő hitelezőknek, hogy az ezen az egységesített piacon működő, többé-kevésbé azonos felépítésű társaságok materiálisan is képesek legyenek a velük szemben alapos igényekkel fellépő hitelezőket kielégíteni. Materiális védelem alatt itt elsősorban a hitelezői igények elsődleges fedezetét jelentő társasági vagyont értjük. Azonban mivel a vagyon egy – összetételét tekintve rendszerint, de aktuális értékét tekintve gyakorlatilag állandóan – dinamikusan változó egység, adott esetben – a gazdasági környezet kedvezőtlen változásai, de akár a vezetés szándékosan hátrányos üzletpolitikája miatt is – egyik percről a másikra elolvadhat. Emiatt viszont nem biztos, hogy képes folyamatosan betölteni a hitelező-védelmi funkcióját. Ennek kiküszöbölésére került sor a 2. (tőke) irányelv²⁰ megalkotására, ami alapján a hitelező mindenféle egyéb információ hiányában is biztonságban érezheti magát abból a szempontból, hogy az adós társaság legalább az irányelvben meghatározott mértékű olyan vagyonnal (kötelező tőkeminimum) rendelkezik, ami gyakorlatilag minden esetben a hitelezői igények kielégítésére szolgál. Más kérdés, hogy az irányelvben meghatározott tőkeminimum mennyiben elégíti ki a gazdaság által támasztott követelményeket, illetve a későbbiek folyamán mennyire rugalmasan tudják ennek mértékét a gazdasági feltételekhez igazítani.²¹

4. Vállalkozói²² érdekek

a) Általános megállapítások

A vállalkozók érdekeit azért célszerű elhatárolni a többi piaci résztvevő érdekeitől (természetesen nem átjárhatatlan határokról van szó), mert a tényleges vállalkozási tevékenységet folytatni kívánó, illetve azt folytató személy

¹⁸ 68/151/EGK irányelv, AB/EG L 65 (1968.03.14.), 8.

¹⁹ Lásd a képviselési jog terjedelmének és a képviselőre jogosult személyek körének kérdését, különös tekintettel az előtársasági létszakban vállalt kötelezettségekért való helytállásra.

²⁰ Lásd a 2. lábjegyzetet.

²¹ Megjegyezzük azonban, hogy a túlzott rugalmasság álláspontunk szerint pont a célzott biztonsági faktor hatékonyságát rontaná le.

²² Jelen összefüggésben a vállalkozó és vállalkozás szavakat szinonim fogalomként használjuk, és a gazdasági életben az effektív gazdasági tevékenységet végző résztvevőket értjük alatta.

(ismét utalunk arra, hogy európai léptékkal nézve a társasági jogban egyelőre döntően csak a részvénytársasági formában gondolkodhatunk!) ritkán rendelkezik a vállalkozás teljes finanszírozásához szükséges saját anyagi forrással. Emiatt arra kényszerül, hogy befektetőket keressen, akik biztosítják a szükséges tőkét, cserébe elsősorban vagyoni szolgáltatást (osztalék stb.) kapnak, illetve – tulajdonképpen a befektetett eszközeik védelmére hivatott – bizonyos jogosultságokat szereznek a társasággal illetve annak vezetésével szemben, azonban effektív üzleti tevékenységet a társaság életében nem végeznek.²³ Így bár a befektetők érdekei döntően azonosak a társaság és az azt ténylegesen működtetők érdekeivel, motivációik azonban eltérhetnek.

Európa jogpolitikai nehézségeit mai szemmel nézve szinte csak csodálkozni lehet a 3. (belső fúzió)²⁴ és 6. (szétválás)²⁵ irányelvek elfogadásán. Mivel az előbbi nem csak a fúziónak (ide értve a részesedés-cserét is), mint a közösségi jogutódlás egy speciális fajtájának az ismérveit határozta meg (és vezette be az egyes tagállamokban) Európa-szerte, hanem egyúttal – a független könyvvizsgálat és a társaság vezetése írásbeli beszámolási kötelezettségének jogi megfogalmazásával – a hatékony kisebbségvédelem eszközeit is megteremtette, amelyek a modernitás és a teljesítőképesség benyomását keltik.²⁶ Ugyanez vonatkozik a szétválás-irányelvre is, bár ennek érvényesülése az egyes tagállamok szabad elhatározásától függ, ugyanis egyik tagállam sem kötelezhető a „szétválás” mint jogi forma bevezetésére. A 6. irányelv hatására azonban az egyes tagállamok gyakorlatilag összehangolták az erre vonatkozó jogi szabályozásukat.

Ugyanezt a célt szolgálja a 12. (ún. egyszemélyes kft.)²⁷ irányelv is, mely a kereskedelmi lehetőségek kibővítése szempontjából jelentős eredményt hozott. Nagyjából húsz évvel ezelőtt a római jogot akceptált országokban – csakúgy, mint manapság a német jogban a személyegyesítő társaságok esetén – az egyszemélyes kft. és az egyszemélyes rt. még *contradictio in adiecto* volt: a „társaság”, mint szerződéses összefogás két vagy több személy között fogalmilag kizárja, hogy egyszemélyes formában létezzen vagy maradjon fenn. Ugyanakkor ezen országok az irányelv elfogadásával hatalmas lépést tettek a régtől fogva uralkodó jogi szemléletmódjuk árnyékán túlra.

A 11. (ún. másodlagos letelepedési)²⁸ irányelv ebben az összefüggésben kevésbé látványos, bár a társaságok határokon is átnyúló hatékony működését tekintve nem kevésbé fontos. A jogi lehetőség a másodlagos letelepedés

²³ Azonban nyilvánvaló kivételt jelentenek a dolgozói részvények tulajdonosai.

²⁴ 78/855/EGK irányelv, *AB/EG L* 295 (1978.10.20.), 36.

²⁵ 82/891/EGK irányelv, *AB/EG L* 378 (1982.12.31.), 47.

²⁶ M. LUTTER, *i.m.*, 4.

²⁷ 89/667/EGK irányelv, *AB/EG L* 395 (1989.12.30.), 40.

²⁸ 89/666/EGK irányelv, *AB/EG L* 395 (1989.12.30.), 36.

alapítására az EGK tagállamokban azonban már a Római Szerződéssel meg volt, ugyanis a letelepedés szabadságát a társaságok tekintetében már a Szerződés 43. és 48. cikke (Amszterdami Szerződés 52. és 58. cikk) megteremtette. Az irányelv tehát nem vezetett be új eszközt a vállalkozások szabadságának és mozgásának megteremtésére Európában, hanem a lehetőség egységesítésére és az ezzel érintett partnerek védelmére szolgált, a széleskörű és ugyancsak egységesített információkon keresztül. Ugyanakkor a Szerződés óta eltelt csaknem 40 év alatt – talán a túlságosan mereven képviselt, egymással ellentétes jogi felfogások miatt – még mindig nem sikerült a szabad költözést korlátozó adminisztratív akadályokat felszámolni.

b) A szabad költözéssel összefüggő kérdések

A vállalkozások szabad költözése nem csak az alapításból, leányvállalatok alapításából vagy megszerzéséből, illetve az Európai Unió más tagállamaiban egy másodlagos letelepedés létesítéséből áll. A szabad költözés lényege abban a lehetőségben rejlik, hogy a társaság (egyetlen) székhelyét ne csak például Kölnből Hamburgba lehessen áttenni, hanem akár Kölnből Párizsba is. Európában – az erre irányuló, de leginkább csak szóban kinyilvánított szándék ellenére – a tőketársasági jogokra jellemző, tisztán nemzeti jegyek miatt ez a nemzeti jog szerint létrehozott társaságok tekintetében – azaz az európai jog által létrehozott társasági formák, így például az európai egyesülés vagy európai rt. kivételével – még nem lehetséges automatikusan.²⁹ Hogy ez a jogi helyzet az EU Szerződéssel ellentétes, az gyakorlatilag kétségbevonhatatlan. A szakmai közvélemény egy minél előbbi jogegységesítést tartana kívánatosnak: ennek az elvárásnak tenne eleget a határon átlépő székhely áthelyezésről szóló 14. társasági jogi irányelv-tervezet,³⁰ amely 1998-ban került a Bizottság asztalára.

Az előbb elmondottak azonban ténylegesen csak a formális székhely-áthelyezésre érvényesek, azaz az alapszabályban meghatározott székhely vonatkozásában. A tényleges székhely-áthelyezést, azaz a társaság döntéshozatali központjának áthelyezését illetően (mondjuk Londonból Koppenhágába vagy Münchenbe) az a nézet tűnik elfogadottnak, amit az EU Bíróság a *Centros*-ügyben³¹ hozott ítéletében – az elsőbbséget élvező európai jog védelme érdekében – fejtett ki. Az ítéletben foglaltak alapján minden „fogadó

²⁹ A német bíróságok álláspontja szerint az elköltözéssel a társaság megszűnik, a francia hatóságok pedig a másodlagos letelepedés alapítását a saját joguk szerinti új alapításnak tekintik függetlenül attól, hogy egy már létező társaságtól indult el a folyamat.

³⁰ 1997. április 20., ZGR, 1999, 117.

³¹ 212/97 sz. jogeset; nyomtatásban: *Zeitschrift für Wirtschaftsrecht (ZIP)* 1999, 438; Lásd még MISKOLCZI BODNÁR P. [szerk.], *Európai társasági jog*, Budapest, 2000, 23.

országban” megtiltotta, hogy a „küldő országban” egyszer már jogszerűen létrejött és bejegyzett társaság jogképességét a saját területén kétségbe vonja. Röviden: a tényleges székhely-áthelyezés lehetősége az Európai Unión belül – a társaságok honossága szerint irányadó jog változása nélkül – európa-jogilag elfogadásra került, de valósággal kieroszakolta a 2. (tőke-) irányelv mérsékelt kiterjesztését az olyan kft.-kre, mint az angol és ír Private Company, tekintve, hogy az angolszász jogban a még személyegyesítő jegyeket viselő, de alapvetően tőkeegyesítő társasági formát nem lehet egy az egyben beilleszteni az irányelv kontinentális alapokon nyugvó terminológiájába.³² Egyébként az Európai Bíróság hasonló jogértelmezése tűnik ki a többi szabadsággal,³³ illetve a Közösségnek az azokon nyugvó politikájával kapcsolatban is, mely a kölcsönös elismerés alapelveinek érvényesítésére irányul. Azaz ami a küldő országban jogszerűen forgalomba hozottak, illetve jogszerűen megalapítottak minősül, azt a fogadó országban is ilyenek kell tekinteni – eltekintve a közrend védelmének nyilvánvaló elsőbbségéhez fűződő kivételektől.

Míndez persze nem csak tisztán a székhely-áthelyezés kérdéséről szól, hanem a vállalkozás határon átlépő átszervezéséről is, azaz a határon átlépő fúzióról és szétválásról is, hiszen ezek is a szabad költözés részei. Mindennek kibontakozásához azonban szükség van a nemzetközi fúzióról szóló irányelv tervezetének megalkotásával kapcsolatos, időközben megszakadt munkák újrakezdésére is.

c) Konzernjogi kérdések

A társasági jog jelenlegi állása szerint semmilyen jogi vagy egyéb akadály nem áll az Európai Unión belül a más tagországokban való másodlagos letelepedés létesítése útjában, éppen ellenkezőleg: az 1989-es, a más tagállamok másodlagos letelepedései nyilvántartásának közzétételéről szóló *11. irányelv*³⁴ egységes standardokról gondoskodik ezen a téren. De még mindig egyszerűbb megoldásnak bizonyul a bankokkal, és még inkább a területi hatóságokkal fenntartott kapcsolatokban a nemzeti jog szerint létrehozott és működtetett (leány-)vállalatnak lenni. Az EU Szerződésnek a szabad költözésre vonatkozó részei egyetemes elfogadása viszont egyre inkább konzernnek kialakulásához

³² Annál is inkább, mivel pl. a német jog szerint a kft. (GmbH) jogi személy, míg angol megfelelője (PLC) nem az.

³³ A „letelepedés négyes szabadsága”: melyik tagországban, hazai vagy külföldi jog szerint, milyen formában kíván a társaság működni, illetve jogosultság a hazai társaságokkal egyenlő elbánásra.

³⁴ 89/666/EGK irányelv, *AB/EG L 395* (1989.12.30.), 36.

vezet, még a közepes méretű vállalkozások esetén is. Az anyavállalat és a leányvállalat közötti viszonyon belül a gazdasági és jogi kockázat megosztásával kapcsolatban csaknem minden európai országban hiányoznak a világos jogi szabályok. Sőt, a jogi helyzet szinte nem is lehetne zavarosabb, ha az ember például arra gondol, hogy Németországban is két konszernjog érvényesül egyidőben, egy az rt.-kre írt elő szabályokat,³⁵ a joggyakorlat pedig egy ettől teljesen eltérőt alkalmaz a kft.-kre. Ez pedig messze van a vállalkozók és a vállalkozások által annyira áhított jogbiztonságtól.

d) Az európai jog szerint létrehozott társaságok

Gyakorlatilag azóta, amióta az EU (korábban EGK) létezik, létezik egy terv egy olyan társasági forma megteremtésére, ami már nem a – többé-kevésbé harmonizált – nemzeti jogokból, hanem a Közösség területén mindenütt ugyanazon európai jogból alakult ki. A gondolat már a kezdetekkor elbűvölő volt és még ma is az, minthogy ezzel természetesen a vállalkozási tevékenység folytatása, a vállalkozás piaci helyzetének meghatározása és a tőzsde általi finanszírozása is sokkal egyszerűbb lehetne az Európai Unió teljes területét, mint egységes piacot tekintve. A korábban megalkotott európai gazdasági érdekegyesülés (európai egyesülés) elsősorban inkább a nemzeti jog által létrehozott tagoknak az egységes piacon való megjelenését és működését hivatott összehangolni, azaz az egyesülés maga effektív gazdasági tevékenységet nem végez. 25 évnyi folyamatosan megfeneklést követően került megalkotásra az európai részvénytársaságról (*Societas Europaea* – SE)³⁶ szóló rendelet, mivel az egységes piac további fejlődéséhez és a világ egyéb nagy piacaival való versenyképesség fenntartásához elengedhetetlenül szükségesnek látszott a nemzeti kötöttségektől mentes, pusztán a hatékonyságon alapuló vállalkozási forma megteremtése és elterjesztése az Európai Unión belül.

Elgondolkodtató viszont egy európai kft. megteremtésének lehetősége, hiszen pont az ilyen közepes méretű vállalkozások érdekében áll a költségeknek és az üzleti kockázatnak – a jelenlegi lehetőségek mellett döntően valamilyen konszern-képződményen keresztül történő – csökkentése. Mivel van már ilyen irányú törekvés, ezért talán érdemes lenne ezt az elgondolást – akár az Európai Bizottság megfelelő presszionálásával is – továbbfejleszteni.

Azonban nem szabad megfedkezünk arról a körülményről, hogy mivel az európai társaságról szóló rendeletben a nemzeti jogra utalnak, és ezzel adott

³⁵ Német Aktiengesetz 311. cikk.

³⁶ AB/EG C 124 (1970.10.10.).

esetben a választható jogi megoldásoktól idegen, nemzeti tradíciókkal bíró tagállam jogába próbálják meg „becsempészni” a közösségi jogot, ennek a nemzeti jogi és az európai jogi jogalkotók (jogalanyok) versengése lesz a következménye, amiből nem biztos, hogy az európai forma kerül ki győztesen. Nem beszélve arról, hogy a nemzeti jogra utalás – még ha csak igen szűk körben is, a társaság létrejöttét, létét és alapvető működését nem érintve – továbbra sem jelent végérvényes megoldást a nemzeti jogtól való teljes függetlenedésre, mint a közösségi jogból eredő társaságok létrehozásának alapvető céljára nézve.

5. Munkavállalói érdekek

Alapvető kérdés a munkavállalók érdekképviselésével kapcsolatban, hogy az „egyszeri” munkavállalónak van-e joga beleszólni (és ha igen, akkor milyen mértékben) az őt foglalkoztató társaság alapvető döntéseibe mindaddig, amíg a fizetését rendszeresen kapja. Nem tagadható le annak a szemléletmódnak a létjogosultsága, miszerint a dolgozók feladata annyi, hogy a legjobb tudásuk és képességük szerint elvégezzék a rájuk kiszabott munkát, amelyért megkapják a megérdemelt munkabért. Ezen túl azonban semmi keresnivalójuk nincs a vezetésben, hiszen a vállalkozás irányítását és működésének kereteit azok jogosultak meghatározni, akik – amellet, hogy döntő többségükben hivatásszerűen is ezzel foglalkoznak, tehát a tanult szakmájukat gyakorolják – a pénzüket kockáztatják. Ezzel szemben áll a munkavállalóknak a létbiztonságot jelentő munkahely megőrzése iránti igénye, mivel a munkahelyük gyakran kerül veszélybe a vezetés állandó profitmaximalizálási céljával összefüggő létszámpolitika miatt, így jogos a munkahely megőrzését elősegítő (azaz a munkahely létét közvetlenül érintő) valamennyi döntésbe való beleszólás iránti igény is. Más kérdés, hogy hogyan határozható meg azon szervezeti-irányítási döntéseknek a köre, amelyek a munkahelyeket közvetlenül érintik.

Az elmúlt évek során kiderült, hogy különbséget lehet és kell tenni a munkavállalók informálása és közreműködése között. Az előbbi a kapitalistának aposztrofált modell enyhébb változataként is felfogható, ahol a munkavállalók értesülnek a várható (általában csak az őket közvetlenül érintő) jelentősebb döntésekről, és – legtöbbször a szakszervezeti típusú érdekvérvényesítés befolyásának súlyától függően – megkísérelhetik befolyásolni a döntések végrehajtását. A másik megoldás szerint a munkavállalók képviselői már eleve részt vesznek a munkavállalókat közvetlenül érintő döntések kidolgozásában, illetve legtöbbször az ilyen döntések érvényességéhez a munkavállalói képviselők egyetértése is szükséges.

Az európai üzemi tanácsról szóló irányelv³⁷ fontos gyakorlati és pszichológiai jelentőséggel bír, és azt a széles körben elterjedt vélekedést támasztja alá, mely szerint a vállalkozás vezetése és a munkavállalók közötti konfrontáció ideje a múlté (kellene hogy legyen), és az egyes munkavállalókkal való együttműködésre és lojalitásuk biztosítására nincs megfelelőbb eszköz, mint a munkavállalói kollektíva képviselőitől és által, a velük való párbeszéd során begyűjtött bizalmas információk, és az ezek alapján előre tervezett és tervezhető vezetői döntések.

Egészen más a helyzet a munkavállalók *részvételi jogával* kapcsolatban a társaság vezetésében és ellenőrzésében. Itt álláspontunk szerint nem várható valódi kompromisszum, mivel be kell látni, hogy a *one-board* rendszerű jogrendszerekben (Nagy-Britanniában, Írországban, Franciaországban, Belgiumban és Luxemburgban) a dolgozói részvételnek a német, holland vagy osztrák jogban honos formája nem valósítható meg pusztán normatív döntéssel, mivel az ilyen részvétel az igazgató-tanács integratív jellegéhez képest *aliud* lenne. Európának meg kellene tanulnia együtt élni ezzel (és még számos más) jogi formai különbséggel, nem pedig az egységesítés túlzott (és néha értelmetlen) követelésétől vezérelve, a nemzeti öntudat szintjén tovább mélyíteni a meglévő ellentéteket. Tekintettel arra, hogy véleményünk szerint a profitmaximalizáló társaságok teljesítőképességére mindaddig nem bír döntő befolyással a munkavállalói érdekek megjelenésének formája, amíg a munkavállalók életszínvonala az általuk végzett munkának megfelel, nem hisszük, hogy ez a fajta különbség gátolná az egységes európai piac kialakulását és hatékony működését.³⁸

6. Összegzés

A fentiek végiggondolása után megállapíthatjuk, hogy az európai társasági jogalkotás a „húzóágazat” szerepét töltötte be a közösségi jogalkotásban, azonban ez a szerep az utóbbi időben egy kicsit háttérbe szorult: a kezdetekkor az egységes belső piac megteremtése volt az az elsődleges cél, ami mentén a közösségi jogalkotás fő csapásiránya haladt. Azonban a belső piac általában vett egységesülésével és a vállalkozások kereteinek kiszélesedésével felszínre kerültek olyan, a nemzeti jogokban gyökerező ellentétek, amelyek egységes

³⁷ 94/45/EU irányelv, AB/EG I 254 (1994.09.30.), 64.

³⁸ Megjegyezzük, hogy az európai rt.-ről szóló rendelet elfogadásához az is kellett, hogy a dolgozói részvétel kérdését kivegyék a javaslatból, és egy majdani külön irányelv tárgyává tegyék, ami nagy valószínűséggel – az eltérő modellek ésszerű mértékű uniformizálása mellett – kötelezően választható alternatívákat fog tartalmazni a lehetséges szervezeti megoldásokra.

közösségi szintű feloldására a nagyon közeli jövőben egyelőre nincs remény. Amennyiben a közösségi jogalkotás letéteményesei nem találják meg azt az egyensúlyt a közösségi és nemzeti jogok között, ami mellett a vállalkozások fejlődése fenntartható, az ellentétek okán nem kellő mértékben kihasznált potenciál miatt Európa lemaradhat a világ többi nagy piacával folytatott versengésben.